

Туризм: сутність, ознаки та теоретичні підходи до трактування

Кулиняк Ігор Ярославович¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.05.2025	Економіка	338.48

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.16421497>

Анотація. Проаналізовано основні наукові підходи до визначення туризму. Виокремлено основні ознаки туризму, які його вирізняють як специфічну форму подорожі, зокрема такі, як: тимчасовий виїзд особи з місця проживання на термін до одного року; цілями виїзду осіб не може бути здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає; виїзд особи з місця проживання та зобов'язання залишити країну або місце, куди особа від'їжджає, в зазначений термін. Проведено зіставлення дефініцій, поданих у науковій, нормативно-правовій та довідковій літературі. Як результат, запропоновано авторське трактування поняття «туризм» та розглянуто його як явище з трирівневою структурою: 1) з позиції особи, що подорожує; 2) з позиції суб'єктів туристичної діяльності; 3) з позиції держави. Такий підхід дозволяє комплексно охопити різні сторони туризму, враховуючи як його функціональні характеристики, так і суспільну роль.

Ключові слова: турист, подорож, туристична діяльність, суб'єкти туристичної діяльності, турагент, туроператор, соціально-економічне та культурне явище, рекреація.

Tourism: essence, characteristics and theoretical approaches to interpretation

Annotation. In the current conditions of the growing importance of the tourism sector as a component of the socio-economic and cultural development of the state, the need for a clear, scientifically based definition of the concept of "tourism" is becoming more urgent. Tourism is a multifaceted phenomenon that combines social, economic and cultural aspects, and therefore its interpretation depends on the approach, scope of research and purposes of use. The article analyzes the main scientific approaches to the definition of tourism. The main features of tourism that distinguish it as a specific form of travel are identified, in particular, such as: temporary departure of a person from the place of residence for a period of up to one year; the purpose of the departure of persons cannot be the performance of paid activities in the place where the person is leaving; departure of a person from the place of residence and the obligation to leave the country or place where the person is leaving within the specified period. A comparison of definitions given in international documents, legislative acts of Ukraine,

---

¹ Кулиняк Ігор Ярославович, к.е.н., доцент, доцент кафедри менеджменту організацій, Національний університет «Львівська політехніка», ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8135-4614>

encyclopedic sources and scientific publications is carried out. As a result, the author's interpretation of the concept of "tourism" is proposed and it is considered as a phenomenon with a three-level structure: 1) from the position of the person traveling; 2) from the position of the tourism entities; 3) from the position of the state. This approach allows for a comprehensive coverage of various aspects of tourism, taking into account both its functional characteristics and social role. The practical value of the research is the possibility of using the proposed model to improve the terminological apparatus in scientific research, develop state policy in the field of tourism, improve regulatory documents, as well as in educational activities – when forming curricula and courses dedicated to tourism and recreation.

Keywords: tourist, travel, tourism activity, tourism entities, travel agent, tour operator, socio-economic and cultural phenomenon, recreation.

Вступ

У сучасних умовах туризм посідає важливе місце серед ключових напрямів соціально-економічного розвитку, адже він забезпечує створення робочих місць, сприяє залученню інвестицій, підтримці малого та середнього бізнесу, а також наповненню державного бюджету. Туризм також відіграє важливу роль у міжкультурному діалозі, стимулюючи обмін культурними цінностями між народами та країнами. Однак стале функціонування сфери туризму потребує глибокого розуміння її внутрішніх закономірностей, структурних елементів і механізмів розвитку. Зокрема, теоретичне осмислення туризму як багатокомпонентного явища дозволяє сформулювати ефективні підходи до управління галуззю, враховуючи як її економічні, так і соціокультурні аспекти.

Форс-мажорні обставини, такі як пандемії, війни, природні катастрофи, а також сезонні коливання, виявили вразливість туристичного сектору. Саме тому необхідно звертати увагу на глибоке теоретичне вивчення основ туризму, що дозволяє закласти підґрунтя для ефективної антикризової політики, стратегічного планування та сталого розвитку. Дослідження теоретичних основ туризму є ключем до розуміння його ролі в економіці, суспільстві та культурі. Такий підхід дає змогу не лише пояснити природу туристичних процесів, а й обґрунтувати практичні рішення, спрямовані на збереження природно-культурної спадщини, гармонійний розвиток територій і максимізацію користі від туризму для різних учасників ринку.

В економічній, довідковій та нормативно-правовій літературі немає чіткого та однозначного визначення поняття «туризм». Формування змісту дефініції відбувається одночасно із становленням і розвитком туристичної діяльності. На різних етапах розвитку суспільства трактування поняття «туризм» зазнавало змін відповідно до соціально-економічних умов, потреб ринку, рівня мобільності населення та наукового підходу до вивчення явища. У науковій літературі можна виокремити низку підходів до визначення туризму: економічний, географічний, соціокультурний, правовий та інші. Залежно від контексту, туризм розглядається як форма подорожі [1], як індустрія, що генерує дохід [2], як форма рекреаційної діяльності [3], як галузь економіки [4] або як соціально-економічне явище [5]. У нормативно-правових документах акцент переважно робиться на організаційно-правових аспектах, таких як мета подорожі, тривалість перебування, адміністративні вимоги тощо. Така різноманітність підходів свідчить про багатоаспектність поняття «туризм» та необхідність комплексного підходу до його трактування, що враховує як теоретичні, так і практичні аспекти функціонування цієї сфери.

Метою статті є дослідження теоретико-методологічних підходів до трактування поняття «туризм», визначення його сутнісних характеристик і систематизація існуючих

дефініцій у різних джерелах, з подальшим формуванням багаторівневого підходу до його розуміння. Стаття покликана узагальнити існуючі дефініції, виявити спільні риси та відмінності у їх тлумаченні, а також підкреслити значення туризму як складової соціально-економічного та культурного розвитку держави.

Результати

Всесвітня туристична організація (ВТО) трактує туризм (похідне від французького *tour* – прогулянка, поїздка) як один із видів активного відпочинку; соціальне, культурне та економічне явище, пов'язане з переміщенням людей у місця за межами їхнього звичайного місця проживання [6]. А в *Encyclopaedia Britannica* [7] наводиться таке трактування: «туризм – це дія і процес проведення часу поза домом з метою відпочинку, релаксації та задоволення, використовуючи комерційні послуги». Ці трактування обмежуються лише активним відпочинком, при тому, що досить популярними серед туристів є пасивні форми відпочинку, зокрема такі, як пляжний відпочинок, лікувально-оздоровчі процедури (спа-процедури, масажі, сауна тощо), культурний відпочинок чи відпочинок на природі [8]. Окрім цього, на думку автора, ці визначення туризму орієнтуються лише на позначенні діяльності щодо забезпечення відпочинку подорожуючих, не враховуючи широкий спектр інших мотивів та потреб туристів. Є досить багато різноманітних видів туризму, які не обов'язково пов'язані з активним відпочинком, зміцненням здоров'я та фізичним розвитком, наприклад, діловий, освітній, культурний, релігійний, гастрономічний туризм тощо.

У 1993 році Статистична комісія ООН прийняла більш широке визначення: туризм – це діяльність людини, що подорожує і здійснює перебування в місцях, які знаходяться за межами їхнього звичайного середовища, протягом періоду, що не перевищує одного року, з метою відпочинку, діловими й іншими цілями [9]. Дослідник *Vochorishvili N.* [1] визначає туризм як вільне, добровільне, тимчасове переміщення людей за межі місця проживання з метою відпочинку, оздоровлення, задоволення культурних та освітніх інтересів, особистих, ділових та/або професійних цілей, не пов'язане з оплачуваною діяльністю в країні або місці призначення. Дані трактування розширюють спектр мотивів та потреб туристів, проте більше орієнтовані на індивідуальних туристів і не враховують роль туристичної індустрії як сукупності підприємств та послуг, які сприяють розвитку туризму.

Основним нормативно-правовим документом, що регулює особливості здійснення туристичної діяльності в Україні є Закон України «Про туризм» [10] із змінами і доповненнями, який поняття «туризм» тлумачить таким чином: «туризм – тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає». Таким чином, законодавство визначає широкий спектр мотивів та потреб подорожуючих, а також чітко формує часові та просторові межі. Як недолік цього та попередньо наведених трактувань – розгляд поняття «туризм» лише з позиції особи, яка подорожує.

Поняття «подорож», на думку науковців, зокрема *Slak Valek N.* та *Fotiadis A.* [11], *Виноградової О.В.* та *Додонова О.В.* [12], *Миронова Ю.Б.* [13], *Шамари І.М.* [14], є ширшим, ніж поняття «туризм». Подорож може приймати форму військових походів, переселень народів, експедицій, кочових міграцій тощо. Подорож – це переміщення людей у часі та просторі, а людина, що здійснює подорож, незалежно від цілей, напрямів, засобів пересування і часових проміжків, іменується подорожнім або мандрівником. Як синонім до подорожжя використовується поняття мандрівка. Згідно Академічного тлумачного словника української мови [15, с. 644], мандрівка – це переміщення за допомогою транспорту або пішки, звичайно далеко за межі постійного місцеперебування; подорож;

постійна зміна місцеперебування; блукання. Формою подорожі можна вважати поїздку, яка тлумачиться як виїзд куди-небудь на короткий час; коротка подорож [15, с. 1023].

Серед основних ознак туризму, які його вирізняють як специфічну форму подорожі, можна виокремити такі (рис. 1):

Рис. 1. Характерні ознаки туризму як форми подорожі

Джерело: сформовано автором

1) *тимчасовий виїзд особи з місця проживання на термін до одного року.* Тобто туризм передбачає тимчасове покидання місця проживання, але на обмежений період часу і передбачає, що особа має стале місце проживання, яке вона тимчасово залишає. Згідно Закону України «Про туризм» [10] особа, яка здійснює подорож по Україні або до іншої країни з не забороненою законом країни перебування метою на термін від 24 годин до одного року без здійснення будь-якої оплачуваної діяльності та із зобов'язанням залишити країну або місце перебування в зазначений термін, іменується туристом, а на термін до 24 годин – екскурсантом. Науковці De Andreis F. та Carioni M. [16] трактують туризм як сукупність відносин, які визначають тимчасове, а не звичне переміщення людей, включаючи принаймні одну ночівлю в місці, відмінному від звичайного місця проживання. Такий аспект дозволяє відрізнити туристичну подорож від постійного переселення чи міграції. Як зазначають Музиченко-Козловська О.В. та Яворський Р.І. [4], турист не має права на працю та державне медичне обслуговування чи освіту, на відміну від іммігрантів чи біженців, у яких таке право забезпечено. Статистичний збірник «Регіони України» Державної служби статистики України [17] подає трактування туриста як відвідувача (внутрішнього, в'їзного або виїзного), поїздка якого включає ночівлю, що виглядає цілком логічним при мінімальному терміні подорожі у 24 години;

2) *цілями виїзду осіб не може бути здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.* Метою туристичної подорожі може бути дозвілля, розваги, задоволення цікавості, отримання вражень, встановлення ділових контактів та обмін інформацією, навчання та саморозвиток, духовне пізнання, відвідування священних місць тощо. Турист може переслідувати задоволення одночасно декілька цілей, як основних, так і додаткових. Проте, будь-яке трактування поняття «туризм» виключає момент переміщень, пов'язаних із виконанням професійних обов'язків та здійснення оплачуваної діяльності під час туристичної подорожі самими подорожуючими. Тобто туристи подорожують не з метою отримання заробітку. Навіть якщо туристи можуть мати деякі надходження, це, зазвичай, не є їхньою основною метою. Тобто мотивацією туриста не може бути пошук постійної роботи чи міграція, а подорож, як ширше поняття, передбачає переміщення людей незалежно від цілей чи напрямів діяльності. Навпаки, для сфери бізнесу, яка організовує туристичні поїздки, існує різниця в підході до

туризму порівняно зі звичайними туристами. Організатори турів і туристичні компанії зазвичай мають комерційну мету і прагнуть отримати прибуток від своєї діяльності. Для них туризм – це не тільки можливість задовольнити потреби і бажання туристів у відпочинку та подорожах, але і джерело доходу та підприємницької діяльності. Основною метою для комерційних туристичних компаній є отримання прибутку;

3) *виїзд особи з місця проживання та зобов'язання залишити країну або місце, куди особа від'їжджає, в зазначений термін.* Відповідно до статті 29 Цивільного кодексу України [18] місцем проживання фізичної особи є житло, в якому вона проживає постійно або тимчасово, а Законом України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» [19] визначається порядок реалізації свободи пересування та вільного вибору місця проживання і встановлюються випадки їх обмеження. У чинному законодавстві визначення терміну «постійне місце проживання» відсутнє, а у Митній енциклопедії [20, с. 282-283] трактується як місце проживання на території будь-якої держави не менше одного року фізичної особи, яка не має постійного місця проживання на території інших держав і має намір проживати на території цієї держави протягом необмеженого строку, не обмежуючи таке проживання певною метою, і за умови, що таке проживання не є наслідком виконання цією особою службових обов'язків або зобов'язань за договором (контрактом). Ця характеристика вводить, щоб відрізнити подорожуючих від резидентів, тобто фізичних осіб, які мають постійне місце проживання в країні перебування і проживають не менше певного терміну (згідно Податкового кодексу України [21], цей термін становить понад 183 дні протягом податкового (календарного) року). Таким чином, кочові міграції чи переселення народів, переміщення в межах місцевості постійного проживання (наприклад, щоденні поїздки на роботу), не можуть вважатися формами туризму.

Вище наведені ознаки допомагають визначити туризм як специфічну форму подорожі (переміщення людей) і діяльності, яка включає в себе виїзд на обмежений період часу, споживання туристських послуг, задоволення потреб і мету, яка відрізняється залежно від індивідуальних інтересів туриста.

Окрім туризму та подорожі, часто застосовуються такі поняття, як екскурсія, експедиція та похід, які є різновидами активностей, пов'язаних із переміщенням та відвідуванням різних місць:

– екскурсія – поїздка або похід куди-небудь з метою відвідати, оглянути що-небудь; відвідування визначних місць, огляд експонатів музею, виставки тощо [15]. Зазвичай цю активність проводить гід або екскурсвод, який розповідає учасникам про історію, культуру, архітектуру та інші аспекти місця, яке вони відвідують. Закон України «Про туризм» [10] зазначає, що за договором на екскурсійне обслуговування одна сторона (суб'єкт, що здійснює туристичну діяльність) за встановлену договором плату зобов'язується надати за замовленням іншої сторони (екскурсанта) обслуговування, істотною частиною якого є послуги екскурсвода (гіда-перекладача) загальною тривалістю не більше 24 годин, які не включають у себе послуги з розміщенням. Екскурсії є частиною загального плану туристичної подорожі. Туристи можуть обирати екскурсії, щоб відвідати атракції чи культурні заклади певних місць з метою отримання більше знань і вражень;

– експедиція – подорож, поїздка, відрядження групи людей, загону з спеціальною метою, спеціальним завданням [15]. Експедиція як складова чи форма туристичної подорожі, зазвичай, має науково-дослідницький чи пригодницький характер і являє собою подорожі в пустелі, гори, джунглі чи інші віддалені місця з метою збору даних та дослідження природних явищ, археологічних пам'яток, флори та фауни, культур і традицій різних народів, відкриття нових географічних об'єктів чи території тощо;

– похід – організовані дії, виступи, спрямовані на боротьбу з ким-, чим-небудь, на досягнення чогось; пересування, перехід організованої групи людей, рідше однієї людини з повною метою, завданням; хода; піше пересування [15]. Походи часто пов'язані з природою і активним відпочинком на свіжому повітрі. Похід може бути як частиною загального плану туристичної подорожі, так і основною складовою туристичної подорожі. Похід зазвичай є складовою (формою) активного туризму і передбачає подорож пішки, часто через природні території, такі як гори, ліси, національні парки чи інші природні об'єкти. Похід може бути коротким (на кілька годин або днів) або тривалим (на кілька тижнів), залежно від маршруту і складності.

Таким чином, основними характерними відмінностями між екскурсією, експедицією та походом є мета та характер активностей, їх тривалість, а також спосіб організації.

Шуплат О.М. [22] пропонує для повноти визначення туризму доповнити його виробничою складовою, тобто включати в поняття туризму об'єктивно існуюче виробництво послуг та товарів в сфері туристичного бізнесу. Саме вони забезпечують на світовому ринку туристичних послуг невід'ємну від попиту сторону – пропозицію. Єдність та взаємодія цих сторін – необхідна умова функціонування всього розмаїття зростаючого туристичного бізнесу в світі. На думку Кифяка В.Ф. [23], туризм – це вид економічної діяльності, пов'язаний з обслуговуванням людей, які тимчасово перебувають поза місцем постійного проживання. На його думку туристичні підприємства та інші суб'єкти туристичної діяльності працюють на комерційних засадах, створюючи при цьому валову додану вартість шляхом виробництва, просування та реалізації туристичних продуктів, спрямованих на задоволення потреб споживачів. Аналогічної думки підтримується Моїсеєва Н.І. [2], яка зазначає, що туризм має чітко виражену підприємницьку компоненту як вид «економічної діяльності (бізнесу)». Тобто, науковці акцентують на важливій ролі суб'єктів туристичної діяльності, які створюють сприятливі умови та організують туристичні подорожі і, на відміну від туристів, зазвичай переслідують комерційну мету і прагнуть отримати прибуток від своєї діяльності.

Погоджуємося з Rafael C. та Fonseca J. [24], які туризм розглядають як сукупність видів діяльності, що здійснюються людьми добровільно та тимчасово в місцях за межами їх звичного середовища та з Богдановою Ж.А. [25], яка трактує туризм як форму ведення бізнесу, яка ставить за мету отримання прибутків, шляхом організації і забезпечення чужого відпочинку. Науковцями Cruz-Lara S., Cabello J.M., Osswald T., Collado A., Franco J.M., Barrera S. [26] туризм розглядається як галузь економіки, яка постійно зазнає змін, а Yildirim S.S. та Esen Ü.B. [27] – як важливий економічний сектор, який стосується короткострокових переміщень людей у різні місця. Науковці акцентують увагу на розгляді туризму з позиції суб'єктів туристичної діяльності, тобто як форми економічної діяльності.

Науковці Yarcan Ş. та Çetin G. [28] визначають три типи туристичних компаній, які займаються організованими подорожами та відпустками, а також індивідуальними туристичними послугами та продуктами: 1) туристичне агентство або турагент, 2) роздрібний продавець, туроператор, 3) виробник туристичних продуктів та послуг. Визначення таких понять, як «туристичні оператори», «туристичні агенти» подаються в Законі України «Про туризм» [10]. Також цей закон визначає й інших суб'єктів туристичної діяльності, що надають послуги з тимчасового розміщення (проживання), харчування, екскурсійних, розважальних та інших туристичних послуг. Науковцем Bhatia A. [29] туристичне агентство трактується як сектор, який бронює, продає та організовує подорожі, екскурсії та послуги з розміщення, що надаються постачальниками галузі. Туроператори Асоціацією туроператорів США розглядаються як підприємства, які планують, пакетують, рекламують та продають декілька елементів

відпустки (або пакети з єдиною ціною), включаючи авіа- або наземний транспорт та проживання [30], а Національною туристичною асоціацією (США) – як бізнес, який зазвичай поєднує та організовує послуги з проживання, харчування, екскурсій та транспорту, щоб створити пакетний тур [31]. Туристичні агентства та туроператори пов'язані між собою, але зазвичай є незалежними бізнес-моделями, які працюють як посередники між постачальниками та туристами [32]. Проте, туристичне підприємство може бути одночасно як туроператором, так і турагентом.

Для позначення організованої туристичної подорожі суб'єктами туристичної діяльності (в основному туристичними операторами та туристичними агентами) використовується поняття «тур». Тур – це туристична подорож (поїздка) за визначеним маршрутом у конкретні терміни, забезпечена комплексом туристичних послуг (бронювання, розміщення, харчування, транспорт, рекреація, екскурсії тощо) [33]. Туристичний маршрут – це географічно визначена, прив'язана до конкретної місцевості й об'єктів траса подорожі з коротким текстовим описом [33]. Трансфер як складова частина туру – це доставка туриста від місця прибуття, розташованого поза межами перебування (аеропорт, гавань, залізнична станція) до місця розміщення, де він буде проживати і назад [34].

Ширше бачення сутності та ролі туризму пропонують науковці, які трактують «туризм» як галузь економіки нематеріальної сфери та суспільно-організовану економічну діяльність [35], як сукупність різних напрямів економічної діяльності [36], як комплексна галузь економіки [4]. Науковиця Панченко Т.Ф. [37] трактує туризм як сектор економіки, засіб забезпечення трудової зайнятості населення, формування туристичного ринку, зростання внутрішнього валового продукту (ВВП). Окрім цього, Моїсеева Н.І. [2] пропонує відносити туризм до «сфер» як регіональної, так і національної економіки, оскільки кінцевим результатом діяльності окремих галузей та видів діяльності є виробництво певного продукту/послуги за умови участі суміжних, інших за спеціалізацією галузей, підприємств, організацій та установ за певний період. Цопа Н.В. [5] визначає туризм як соціально-економічне явище, тісно взаємозалежне з елементами туристичного комплексу, а Licińio Cunha [38] як сукупність законних видів діяльності, що розвиваються відвідувачами внаслідок їхнього переміщення, включаючи атракції та засоби їх формування, об'єкти, створені для задоволення їхніх потреб, а також явища та відносини, що є результатом взаємодії усього вищесказаного. Таким чином, науковці звертають увагу на регіональний та національний рівні розвитку туризму як сукупність соціально-економічних відносин, які виникають між різними напрямками економічної діяльності.

Підсумовуючи результати систематизації наявних підходів до трактування поняття «туризм» у науковій, нормативно-правовій та довідковій літературі, пропонуємо розглядати туризм як багатокомпонентне явище, що має трирівневу ієрархічну структуру (рис. 2):

– 1 рівень: з позиції осіб, які подорожують як форму подорожі та діяльності людини, яка пов'язана з подорожами, відпочинком та задоволенням інших потреб. З цієї позиції туризм трактується як тимчасовий виїзд особи з місця проживання в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає;

– 2 рівень: з позиції суб'єктів туристичної діяльності як форму економічної діяльності. З цієї позиції туризм – це комплекс туристичних послуг та дій суб'єктів туристичної діяльності, спрямований на задоволення оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілей туристів чи екскурсантів;

– 3 рівень: з позиції держави як сферу національної економіки (соціально-економічне та культурне явище). З позиції держави пропонуємо трактувати туризм як

сферу національної економіки, яка сприяє соціально-економічному та культурному розвитку держави чи регіонів через формування туристичного ринку, задоволення потреб туристичного потоку та формування позитивного іміджу держави, її регіонів.

Рис. 2. Структурні рівні трактування поняття «туризм»

Джерело: запропоновано автором

Беручи до уваги результати попереднього дослідження [39], автором пропонується трактувати **туризм** як комплексний процес, який регульований державними, регіональними та місцевими органами влади та організований суб'єктами туристичної діяльності й суміжними до цієї діяльності організаціями, який забезпечує особі тимчасовий виїзд з місця проживання, одночасно задовольняючи її потребу в оздоровчих, пізнавальних, професійно-ділових чи інших цілях без здійснення оплачуваної діяльності в місці, куди особа від'їжджає.

Висновки

У результаті проведеного дослідження встановлено, що поняття «туризм» у науковій, нормативно-правовій та довідковій літературі трактується неоднозначно, що зумовлено його міждисциплінарною природою та широким спектром функцій у сучасному суспільстві. У статті запропоновано розглядати туризм як складне багатокомпонентне явище, яке охоплює три структурні рівні: 1) з позиції особи, що подорожує; 2) з позиції суб'єктів туристичної діяльності; 3) з позиції держави. Така ієрархічна модель дозволяє комплексно осмислити сутність туризму, а також узгодити термінологічну базу між наукою, законодавством і практикою.

Отримані результати мають прикладне значення для формування цілісного наукового підходу до вивчення туризму, вдосконалення туристичної політики, підготовки фахівців галузі та оновлення змісту освітніх програм. Подальші дослідження доцільно спрямувати на поглиблення розуміння ролі туризму в системі регіонального розвитку та розроблення чітких термінологічних стандартів на міждисциплінарному рівні.

Список використаних джерел

1. Bochorishvili N. Legal Regulation of Tourism: A Case of Georgia. In: Shifts in Knowledge Sharing and Creativity for Business Tourism. 2024. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-2619-0.ch007>.
2. Моїсєєва Н. І. Теоретичні засади понятійно-категоріальної складової сутності туризму. Ефективна економіка. 2019. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6900>. <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2019.2.50>.
3. Рябєв А. А., Поколодна М. М., Купін Д. О. Оздоровчий туризм – перспективний напрям рекреації: концепція розвитку (на прикладі Полтавської області). Бізнес Інформ. 2023. № 10. С. 203-209. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2023-10-203-209>.
4. Музиченко-Козловська О. В., Яворський Р. І. Сутність понять «туризм», «турист» і «туристичний кластер». Менеджмент та підприємництво в Україні: етапи становлення та проблеми розвитку. 2024. Вип. 1(11). С. 28-37. <https://doi.org/10.23939/smeu2024.01.028>.
5. Цопа Н. В. Менеджмент міжнародного туризму (на прикладі Автономної Республіки Крим): автореф. дис... канд. екон. наук: 08.06.02 / Донецький державний університет економіки і торгівлі ім. М.І. Туган-Барановського. Донецьк, 2002. 22 с.
6. International Recommendations for Tourism Statistics 2008. New York, 2010. URL: https://unstats.un.org/unsd/publication/seriesm/seriesm_83rev1e.pdf.
7. Walton J. Tourism. [online]. URL: <https://www.britannica.com/topic/tourism>.
8. Кулиняк І. Я. Класифікація видів туризму відповідно до галузей економіки (видів економічної діяльності). Development Service Industry Management. 2024. № 4. С. 207-213. [https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8\(33\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2024-8(33)).
9. Лебідь С. Г., Сербулова Н. А. Сталий екологічний туризм: сутність та перспективи розвитку в Миколаївській області. Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили. Серія: екологія. 2010. № 119. С. 69-73.
10. Про туризм: Закон України від 15 вересня 1995 року № 324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-вр>.
11. Valek S. N., Fotiadis A. Is tourism really an escape from everyday life? Everyday leisure activities vs leisure travel activities of expats and Emirati nationals living in the UAE. International Journal of Culture, Tourism, and Hospitality Research. 2018. Vol. 12(2). Pp. 238-254. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-01-2017-0009>.
12. Виноградова О. В., Додонов О. В. Туризм як предмет наукових досліджень у контексті підготовки висококваліфікованих кадрів. Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки. 2013. Вип. 18(277), ч. III. С. 26-33.
13. Миронов Ю. Б. Філософські мотиви подорожей та туризму. Туризм як симулякр подорожі. Матеріали X Міжнар. наук.-практ. конф. «Гостинність, сервіс, туризм: досвід, проблеми, інновації» (м. Київ, 6-7 квітня 2023 р.). К.: КНУКІМ, 2023. С. 208-209.
14. Шамара І. М. Теоретичні підходи до визначення поняття «туризм», його сутність та роль на сучасному етапі. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2016. № 5. С. 167-170.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005.
16. De Andreis F., Carioni M. A Critical Approach to the Tourism Management. Open Journal of Applied Sciences. 2019. Vol. 9. Pp. 335-341. <https://doi.org/10.4236/ojapps.2019.95027>.

17. Статистичний збірник «Регіони України». Державна служба статистики України / 9. Культура, відпочинок і туризм. URL: <https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/Статистичний%20збірник%20Регіони%20України%20книга%201.pdf>.
18. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
19. Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні: Закон України від 11 грудня 2003 року № 1382-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1382-15>.
20. Митна енциклопедія: У двох томах. Т.2 / Редкол.: ... І. Г. Бережнюк (відп. ред.) та ін. Хмельницький: ПП Мельник А. А., 2013. 536 с.
21. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
22. Шуплат О. М. Формування поняття «туризм» у сучасній економічній науці. Ефективна економіка. 2015. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?op=1&z=4659>.
23. Кифяк В. Ф. Розвиток туризму як один зі сценаріїв покращення соціально-економічного стану Чернівецької області. Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. 2015. № 2(58). С. 67-81.
24. Rafael C., Fonseca J. Active Learning Innovation in Tourism and Hospitality: The Co-Creation Process in Hospitality Services. In: The Impact of HEIs on Regional Development: Facts and Practices of Collaborative Work With SMEs. 2023. <https://doi.org/10.4018/978-1-6684-6701-5.ch003>.
25. Богданова Ж. А. Поняття та види туристичної діяльності в Україні. Вісник ЖДТУ. Серія: економічні науки. 2009. № 4(50). С. 194-197.
26. Cruz-Lara S., Cabello J. M., Osswald T., Collado A., Franco J. M., Barrera S. Tourism in Virtual Worlds: Means, Goals and Needs. In: Handbook of Research on Practices and Outcomes in Virtual Worlds and Environments. 2012. <https://doi.org/10.4018/978-1-60960-762-3.ch009>.
27. Yildirim S. S., Esen Ü. B. Social Entrepreneurship Activities in the Tourism Sector: Bibliometric Analysis and Social Network Analysis. In: Rebuilding and Restructuring the Tourism Industry: Infusion of Happiness and Quality of Life. 2021. <https://doi.org/10.4018/978-1-7998-7239-9.ch004>.
28. Yarcan Ş., Çetin G. Tour Operating Business. Istanbul University Press, 2021. <https://doi.org/10.26650/B/SS23.2021.015>.
29. Bhatia A. The business of travel agency and tour operations management. New Delhi: Sterling, 2013.
30. United States Tour Operators Association. [online]. URL: www.ustoa.com.
31. National Tour Association. [online]. URL: <https://ntaonline.com/for-travelers>.
32. Zhou Z. Travel Agency and Tour Operator. In: Jafari J., Xiao H. (eds) Encyclopedia of Tourism. Springer, Cham, 2024. https://doi.org/10.1007/978-3-030-74923-1_206.
33. Короткий словник-довідник термінів з менеджменту туристичної діяльності: [довідкове видання] / уклад. авт. кол.: А. В. Бардінов, О. В. Бардінов, М. В. Гриньова та ін. / За наук. ред. О. В. Бардінова. Полтава: Сімон, 2019. 155 с.
34. Безуглий І. В. Понятійно-термінологічний словник з дисципліни «Туризмологія». Чернівці: ЧНТУ. 2017. URL: <https://ir.stu.cn.ua/bitstream/handle/123456789/16010/понятійний%20словник.pdf>.
35. Герасименко В. Г. Ринки туристичних послуг: стан і тенденції розвитку: монографія / за заг. ред. професора В. Г. Герасименко. Одеса: Астропринт, 2013. 334 с.
36. Бондаренко М. П. Теоретичні засади розвитку індустрії туризму. Економічний часопис XXI. 2012. № 3-4. С. 19-22.

37. Панченко Т. Ф. Еволюція науково-теоретичного змісту терміноелементів «курорт-рекреація-туризм». Містобудування та територіальне планування. 2021. № 77. С. 378-387. <https://doi.org/10.32347/2076-815x.2021.77.378-387>.
38. Cunha L. The Definition and Scope of Tourism: a Necessary Inquiry. Cogitur: Journal of Tourism Studies. 2012. Vol. 5. Pp. 91-114.
39. Бондаренко Ю., Кулиняк І., Сороковий П. Туристична сфера, туристична індустрія та туристична галузь: трактування та взаємозв'язок понять. Development Service Industry Management. 2025. № 2. С. 198-206. [https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10\(25\)](https://doi.org/10.31891/dsim-2025-10(25)).